

Bevis för kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering

Slutlig sammanfattande rapport

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

BEVIS FÖR KOPPLINGEN MELLAN INKLUDERANDE UNDERVISNING OCH SOCIAL INKLUDERING

Slutlig sammanfattande rapport

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency) är en oberoende och självstyrande organisation. European Agency samfinansieras av utbildningsministerierna i European Agencys medlemsländer och EU-kommissionen genom ett administrationsbidrag inom ramen för Europeiska unionens (EU) utbildningsprogram Erasmus+ (2014–2020).

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

EU-kommissionens stöd till framtagandet av denna publikation innebär inte att kommissionen ställer sig bakom innehållet i den. Innehållet ger endast uttryck för författarnas åsikter och kommissionen kan inte hållas ansvarig för hur innehållet kan komma att användas.

Åsikterna som uttrycks av enskilda personer i detta dokument återspeglar inte nödvändigtvis European Agencys, dess medlemsländers eller kommissionens officiella åsikter.

Redaktör: Simoni Symeonidou

Utdrag från dokumentet får göras förutsatt att tydlig källhänvisning uppges. Hänvisning till denna rapport bör se ut som följer: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018. *Bevis för kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering: Slutlig sammanfattande rapport.* (S. Symeonidou, red.). Odense, Danmark

För bättre tillgänglighet finns denna rapport på 25 språk och i tillgänglighetsanpassat elektroniskt format på European Agencys webbplats: www.european-agency.org.

Detta dokument är en översättning av den engelska originaltexten. Om det uppstår några tveksamheter om riktigheten i den översatta texten hänvisas till den engelska texten.

ISBN: 978-87-7110-770-8 (elektronisk version)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Sekretariatet
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Danmark
Tfn: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kontoret i Bryssel
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tfn: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

INNEHÅLL

INLEDNING	5
RESULTAT	6
Utbildning	7
Anställning	8
Levnadsförhållanden	9
DE FRÄMSTA BUDSKAPEN OCH IAKTTAGELSERNA MED RELEVANS FÖR POLICY	10

INLEDNING

I den vetenskapliga litteraturen inom forskning om antingen inkluderande undervisning eller social inkludering framhålls ofta kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering som en viktig fråga. Det finns även forskning specifikt om kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering, men denna typ av forskning är begränsad. Sådan forskning genomförs ofta inom andra discipliner än inkluderande undervisning, som sociologi eller psykologi. Detta kan innebära att intressenter inom inkluderande undervisning inte får information om forskningen och därför inte kan använda sig av den och den därmed inte kommer personer med funktionsnedsättning till gagn.

På grund av ovanstående genomfördes en litteraturgenomgång för att undersöka kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering av personer med funktionsnedsättning. Det var i synnerhet två forskningsfrågor som man ville ha svar på i genomgången:

- Vilken är kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering?
- Vad säger den moderna forskningen om att inkluderande undervisning kan fungera som ett verktyg för att uppnå social inkludering?

I genomgången tittade man på social inkludering både på kort sikt (det vill säga under skoltiden) och på lång sikt (det vill säga när personer med funktionsnedsättning har avslutat den obligatoriska skolgången). Tre områden undersöktes: utbildning, anställning och levnadsförhållanden, och man tittade på data från olika studier för att hitta bevis för hur inkluderande undervisning kan kopplas till social inkludering. I bakgrundslitteraturen har man tittat på hur inkluderande undervisning påverkar social inkludering genom att undersöka områdena utbildning, anställning och levnadsförhållanden. Denna fråga undersöks även i rapporter från internationella organisationer som FN, EU och European Agency for Special Needs and Inclusive Education, liksom andra organisationer och nätverk.

Det som denna genomgång bidrar till litteraturen om inkluderande undervisning med är ett strukturerat sätt att undersöka ett ansenligt antal studier i ämnet. De främsta resultaten från genomgången kommer från en sammanställning av forskningsrön och ger insikter om olika aspekter på hur den sociala inkluderingen ser ut på kort och lång sikt för

personer med funktionsnedsättning inom alla tre områdena (utbildning, anställning och levnadsförhållanden).

Tanken är att genomgången ska vara till nytta för olika intressenter på olika nivåer inom utbildningssektorn. En litteraturgenomgång med forskningsrön om hur inkluderande undervisning påverkar social inkludering kan vara till särskilt stor nytta för beslutsfattare som vill utarbeta evidensbaserade policyer för inkluderande undervisning. På en annan nivå kan genomgången förhoppningsvis bidra till det teoretiska tänkandet kring inkluderande undervisning genom att den tillhandahåller bevis på att kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering beror på kvaliteten på den inkluderande undervisning som ges, samt på övergångsstrukturer och social policy (till exempel policyer för att personer med funktionsnedsättning ska få anställning, möjligheter till självständigt boende och för att tillgänglighet ska vara inbyggd i alla miljöer). I genomgången framkommer även rön som kan tjäna som förslag till vidare forskning (särskilt i europeiska länder).

I denna slutliga sammanfattande rapport beskrivs de främsta resultaten från litteraturgenomgången och sedan sammanfattas de viktigaste budskapen och iakttagelserna. Den fullständiga litteraturgenomgången finns att få i tryckt och elektroniskt format på European Agencys webbplats.¹

RESULTAT

Resultaten från genomgången antyder att det finns en koppling mellan inkluderande undervisning och social inkludering inom områdena utbildning, anställning och levnadsförhållanden. Samtidigt finns det andra faktorer som förefaller främja eller hindra social inkludering. Det rör sig om sådana faktorer som kvaliteten på den inkluderande praktiken, social policy, strukturer och attityder i samhället, händelser i den enskildas liv och så vidare. Forskningsrönen som tas upp i genomgången antyder att skolgång i särskolemiljöer minskar möjligheterna till social inkludering både på kort sikt (medan barn med funktionsnedsättning går i skolan) och på lång sikt (efter att de har gått ut gymnasiet). Det finns en korrelation mellan skolgång i särskolemiljö och sämre studie- och yrkeskvalifikationer, skyddad sysselsättning, ekonomiskt beroende, sämre möjligheter till självständigt boende och sämre socialt nätverk efter avslutad skolgång. Därför bör beslutsfattare fundera över hur de kan omforma specialundervisningen som finns i många

¹ European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Bevis för kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering: en litteraturgenomgång]*. (S. Symeonidou, red.). Odense, Danmark. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

länder så att man främjar samundervisning i inkluderande miljöer.

De främsta resultaten från litteraturgenomgången sammanfattas nedan. De är uppdelade i tre områden: utbildning, anställning och levnadsförhållanden.

Utbildning

Genomgångens resultat rörande kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering i den obligatoriska och högre utbildningen antyder följande:

- **Inkluderande undervisning ökar möjligheterna till samvaro med jämnåriga och att vänskapsband knyts mellan elever med och utan funktionsnedsättning.** Det är visserligen svårt att mäta sociala relationer, men den sociala samvaro som förekommer i inkluderande miljöer är en förutsättning för att eleverna ska få vänner, lära sig sociala färdigheter och att kommunicera med andra, bygga upp stödnätverk, få en känsla av samhörighet och utveckla positiva beteenden.
- **För att åstadkomma social samvaro och knytande av vänskapsband i inkluderande miljöer måste hänsyn tas till flera faktorer som främjar elevdeltagande (till exempel tillgänglighetsanpassning, samarbete och att eleverna ses och accepteras som en del av gruppen).** För att social inkludering av elever med funktionsnedsättning i inkluderande miljöer ska uppnås måste delaktigheten på alla områden ökas bland alla intressenter (det vill säga personal, elever och föräldrar) och på alla nivåer (det vill säga i skolans policy och praktik och i skolkulturen). Social inkludering av elever med funktionsnedsättning är inte uppnådd om deras delaktighet hindras på grund av negativa attityder mot funktionsnedsättning och exkluderande skolstrukturer (som bristande tillgänglighet, brist på flexibilitet och att eleverna undantas från ämnen som anses "för svåra").
- **Elever med funktionsnedsättning som får undervisning i inkluderande miljöer kan eventuellt uppnå bättre resultat vad gäller studier och socialt liv än elever som undervisats i särmiljöer.** Chansen att eleverna ska lyckas i skolan och livet är bättre om policyer och praktik är verkligt inkluderande, om det finns en inkluderande skolkultur och om lärarna tillämpar en inkluderande pedagogik.
- **Sannolikheten för vidare studier inom högre utbildning är större om eleverna går i skolan och får stöd i inkluderande miljöer.** Kopplingen mellan inkluderande

undervisning och fortsatta studier inom högre utbildning är beroende av bra övergångsplanering som börjar i gymnasiet och inbegriper elevens omgivning. Det finns ett flertal olika faktorer som fungerar som hinder för studier inom högre utbildning, till exempel brist på pengar, otillräcklig hjälp med ansökningar, bristande undersökning av vilka anpassningar som behövs, dålig tillgänglighetsanpassning av lämpligt studiematerial samt övergångsplaner av låg kvalitet.

Anställning

Genomgångens resultat rörande kopplingen mellan inkluderande undervisning och anställning antyder följande:

- **Skolgång i inkluderande miljöer är en av faktorerna som ökar sannolikheten för att personer med funktionsnedsättning ska få anställning senare i livet.** Förutom utbildning beror anställningsmöjligheterna för personer med funktionsnedsättning på ett antal olika sociala faktorer, som policy, den lokala arbetsmarknaden, kontakter inom arbetslivet, arbetsgivares attityder och tillgänglighetsanpassade anställningsstrukturer.
- **Läroplanens utformning kan antingen begränsa eller öka möjligheterna för ungdomar med funktionsnedsättning att få anställning.** Med tillgänglighet inskriven i läroplanen ökas möjligheterna till studie- och yrkeskvalifikationer som i sin tur ökar anställningsmöjligheterna. Om det finns särskilda läroplaner som är speciellt anpassade eller utvecklade för ungdomar med funktionsnedsättning kan det begränsa möjligheterna till anställning.
- **Om det finns kvalitativa handlingsplaner för övergång redan när eleven går i gymnasiet kan det öka sannolikheten att personer med funktionsnedsättning får arbete.** Handlingsplaner för övergång som sätts samman under gymnasiet är mer verkningsfulla när det gäller anställning om fler i samhället runtomkring eleven är engagerade och inte bara skolan. Handlingsplaner för övergång som är kortsiktiga och genomförs av speciallärare utan att de vanliga lärarna deltar begränsar möjligheterna till anställning på den öppna arbetsmarknaden.
- **Skolgång i inkluderande miljö kan påverka vilken typ av sysselsättning (skyddad sysselsättning, subventionerad anställning, vanlig anställning eller egenföretagare) personer med funktionsnedsättning får.** Skolgång i särmiljöer förknippas med anställning inom skyddade verkstäder (som kan sägas bidra till isolering i stället för

social inkludering för personer med funktionsnedsättning). De som går igenom skolan i inkluderande miljöer får oftare studie- och yrkeskvalifikationer och färdigheter som ökar sannolikheten för att de väljer andra former av sysselsättning, som subventionerad anställning, anställning på öppna arbetsmarknaden eller sysselsättning som egenföretagare.

Levnadsförhållanden

Med levnadsförhållanden menas i denna genomgång sådant som att ha självständigt boende, vara ekonomiskt oberoende och ha vänner och ett socialt nätverk samt en aktiv fritid. Genomgångens resultat rörande kopplingen mellan inkluderande undervisning och levnadsförhållanden antyder följande:

- **Utbildning och socialvårdspolicyer är två faktorer som är sammanflätade när det gäller att uppnå självständigt boende.** Inkluderande undervisning är en av faktorerna som ökar möjligheterna till självständigt boende. Bristande utbildning i vanlig skola, i kombination med undermåliga socialvårdspolicyer, minskar å andra sidan sannolikheten för självständigt boende.
- **Det mer sannolikt att ungdomar med funktionsnedsättning som går i skolan i inkluderande miljöer är ekonomiskt oberoende kort tid efter avslutad gymnasieutbildning.** Den inkluderande undervisningens effekt på ekonomiskt oberoende blir mindre och mindre ju längre tid som går efter att ungdomarna gått ut skolan på grund av en rad olika faktorer som påverkar deras livssituation. Detta kan leda till att dessa personer blir beroende av bidrag från trygghetssystemet.
- **Det är mindre sannolikt att ungdomar som går i skolan i särmiljöer har vänner och ett socialt nätverk när de blir vuxna.** Med tiden förändras de funktionsnedsattas sociala nätverk beroende på egna önskemål och hur deras liv utvecklar sig och den negativa effekten av skolgång i särmiljö blir mindre märkbar.
- **Skolgång i inkluderande miljöer är en av faktorerna som ökar möjligheterna till en aktiv fritid, medan skolgång i särmiljöer fungerar som ett hinder för en aktiv fritid.** Att personer med funktionsnedsättning deltar i fritidsaktiviteter bör dock tolkas med försiktighet med tanke på att fritidsaktiviteter ofta anses betyda fysisk närvaro eller terapi och det behöver inte betyda att personerna får något utbyte av aktiviteterna i fråga.

DE FRÄMSTA BUDSKAPEN OCH IAKTTAGELSENA MED RELEVANS FÖR POLICY

Utifrån vad som framgår i denna genomgång förefaller det lämpligt att beslutsfattare utarbetar evidensbaserade policyer i syfte att förbättra den sociala inkluderingen för personer med funktionsnedsättning genom hela deras liv. I detta avsnitt beskrivs de främsta budskapen och iakttagelserna med relevans för policy som framkommit under genomgången.

- Denna genomgång är ett bidrag till det europeiska och internationella påverkansarbetet för övergång till inkluderande utbildningssystem, samtidigt som genomgången förser beslutsfattare med vetenskapliga bevis för att inkluderande undervisning har positiva effekter för social inkludering. Dessutom visar genomgången att policyer där inkluderande undervisning endast ses som placering i vanlig skola verkar som ett hinder för funktionsnedsatta elevers delaktighet och därmed inte leder till social inkludering. Om inkluderande undervisning ska ha någon verkan på social inkludering måste det genom policy och praktik säkerställas att elever med funktionsnedsättning deltar på lika villkor som elever utan funktionsnedsättning i alla

skolans aktiviteter (både undervisning och lek, och alla delar av skolan och alla aktiviteter måste vara tillgängliga). Det måste dessutom, i policy, efterföljande reglering och i kvalitetssäkringsnormer, klargöras att både studieresultat och social målpuppfyllelse är av intresse i inkluderande utbildningssystem.

- Beslutsfattare bör fundera över hur policy bäst kan reglera övergången från ett system till ett annat och från en period i livet till en annan så att den sociala inkluderingen kan upprätthållas eller ökas. I genomgången framkom det till exempel att inkluderande undervisning ökar sannolikheten för vidare studier i högre utbildning. Samtidigt kan dock andra faktorer, som brist på vägledning och övergångsplaner, fungera som hinder. På samma sätt framkom det i genomgången att inkluderande undervisning ökar sannolikheten för att eleverna ska få avlönat arbete på den öppna arbetsmarknaden. Det finns dock andra faktorer, som policy och bristande tillgänglighetsanpassning på arbetsplatser, som fungerar som hinder. I dessa och andra fall måste beslutsfattare fundera över hur investeringen i inkluderande undervisning kan gagna andra policyområden som påverkar personer med funktionsnedsättning under livets gång.

- En annan fråga som bör övervägas vid policyutformning är hur effekten som inkluderande undervisning har kan förlängas. Resultaten från genomgången antyder att inkluderande undervisning har en positiv effekt på anställning och ekonomiskt oberoende den närmaste tiden efter gymnasiet men att effekten blir mindre ju längre tid som går efter avslutade gymnasiestudier. Det kan hävdas att detta beror på olika personspecifika faktorer, som olika livsbanor, eventuella olyckor eller sjukdom, familjeförhållanden och så vidare. I policyutformning finns det dock utrymme för att fundera över hur man kan främja social inkludering för personer med funktionsnedsättning genom anställning när de blir äldre och därmed en riskgrupp.

- Beslutsfattare skulle kunna fundera över hur de kan omforma specialundervisningen som finns i många länder så att man främjar samundervisning i inkluderande miljöer. Forskningsrönen som tas upp i genomgången antyder att skolgång i särskolemiljöer minskar möjligheterna till social inkludering både på kort sikt (medan barn med funktionsnedsättning går i skolan) och på lång sikt (efter att de har gått ut gymnasiet). Det finns en korrelation mellan skolgång i särskolemiljö och sämre studie- och yrkeskvalifikationer, skyddad sysselsättning, ekonomiskt beroende, sämre möjligheter till självständigt boende och sämre socialt nätverk efter avslutad skolgång.

Något som skulle kunna undersökas vidare i framtida forskning är hur elever upplever sin skolgång i olika sammanhang, olika skolpolicy och skolpraktik, olika strukturer/system för övergång från skola/studier till arbete och levnadsförhållanden generellt. Genom sådan forskning skulle man kunna ta reda på vilka variabler det är som gör social inkludering möjlig. Även longitudinella studier är viktiga för att förstå kopplingen mellan inkluderande undervisning och social inkludering inom alla tre områden (utbildning, anställning och levnadsförhållanden). Sådana studier skulle kunna leda till kunskap om hur policyer för inkluderande undervisning och policy inom andra områden (som socialpolitik och sysselsättningspolitik) verkar främjande eller hindrande i olika sammanhang.

Sekretariatet:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tfn: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kontoret i Bryssel:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tfn: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org